

KS. PAWEŁ BORTO

ROZUMIENIE OBJAWIENIA BOŻEGO W LUBELSKIEJ SZKOLE TEOLOGII FUNDAMENTALNEJ

THE UNDERSTANDING OF DIVINE REVELATION IN THE LUBLIN SCHOOL OF FUNDAMENTAL THEOLOGY

Abstract. This article discusses the understanding of Divine Revelation within the Lublin School of Fundamental Theology. After presenting the significance of the reflection on the category of Revelation, the article presents the most important characteristics of the reflection on this category typical of the group of theologians associated with John Paul II Catholic University of Lublin, i.e. the personalist understanding of Divine Revelation, the meaning of Divine Revelation in the theological interpretation of religion and the comprehension of the Revelation's credibility.

Key words: fundamental theology; the Lublin School of Fundamental Theology; Revelation.

Translated by Rafał Augustyn

Rok 1918 jest dla środowiska akademickiego Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego Jana Pawła II szczególnie. Mijające 100 lat istnienia tej uczelni, powstałej wraz z odradzającą się państwowością polską, są okazją do czynienia podsumowań, kreślenia perspektyw, a także próby dokonania pewnego bilansu. Niniejszy artykuł wpisuje się w ten wysiłek i podejmuje jeden z wymiarów refleksji w obszarze teologii fundamentalnej.

Wspomniana dyscyplina teologiczna od samego początku była wykładana na Wydziale Teologii Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego¹. Zagadnienia, jakie podejmowano w studium problematyki teologicznofundamentalnej, dotyczyły również Bożego Objawienia.

Ks. dr PAWEŁ BORTO – adiunkt Katedry Chrystologii i Eklezjologii Fundamentalnej w Instytucie Teologii Fundamentalnej KUL; adres do korespondencji: ul. Jana Pawła II nr 7, 25-025 Kielce; e-mail: pabo@onet.pl

¹ Krzysztof KAUCHA, "Wiarygodność i wiara w ujęciu lubelskiej szkoły teologii fundamentalnej", w: *Wiara a wiarygodność*, red. Damian Wąsek (Kraków: Wydawnictwo Naukowe UPJPII, 2014), 51.

W niniejszym artykule przybliżone zostaną najważniejsze cechy charakteryzujące refleksję nad Bożym Objawieniem w obrębie naukowego środowiska lubelskiego. Najpierw zostanie krótko wyjaśnione znaczenie takiej refleksji dla teologii fundamentalnej, a następnie wskazane zostaną obszary i osoby podejmujące tę refleksję i wpisujące się w istnienie lubelskiej szkoły teologii fundamentalnej. W kolejnych punktach artykułu wyjaśnione zostanie, w jaki sposób ujmuje się kategorię Objawienia Bożego we wspomnianym środowisku naukowym, jakie znaczenie odgrywa ona w refleksji teologiczno religijnej oraz jak rozumie się wiarygodność samego Objawienia.

1. ZNACZENIE REFLEKSJI NAD POJĘCIEM OBJAWIENIA BOŻEGO

W historii refleksji nad Objawieniem Bożym można dostrzec wymowną granicę. Do czasów nowożytnych idea Bożego Objawienia nie była kwestionowana ani nie była przedmiotem bardziej szczegółowego namysłu teologicznego. W okresie poprzedzającym czasy nowożytne pojawiały się wprawdzie poglądy kwestionujące poszczególne prawdy objawione, jednakże sama idea i pojęcie Objawienia nie były podawane w wątpliwość.

Sytuacja zmieniła się wraz z nadejściem nowożytności, a zwłaszcza z pojawieniem się tez głoszonych przez autorów związanych z modernizmem, którzy zakwestionowali możliwość zaistnienia Bożego Objawienia. Od tego momentu namysł nad pojęciem Objawienia stanie się jednym z głównych tematów podejmowanych w obrębie refleksji o charakterze filozoficznym i teologicznym. Właśnie tak będzie się kształtował traktat o Objawieniu stanowiący istotną część teologii fundamentalnej – będzie on owocem nowożytnych sporów wokół jednego z najważniejszych pojęć².

Przyjęcie przez Sobór Watykański II Konstytucji dogmatycznej *Dei Verbum* jest szczególnym wyrazem świadomości Kościoła, jak ważna jest refleksja nad tym pojęciem, a zarazem przypomina o tym, że refleksja nad Bożym Objawieniem dojrzała w Kościele dopiero w nowożytności – wszak był to pierwszy dokument w historii Soborów ekumenicznych, w którym zagadnienie Objawienia zostało przedstawione w sposób systematyczny³.

² Max SECKLER, "Il concetto di rivelazione", w: *Corso di teologia fondamentale. 2. Trattato sulla rivelazione*, red. Walter Kern, Hermann J. Pottmeyer, Max Seckler (Brescia: Queriniana, 1990), 67; Marian RUSECKI, "Objawienie Boże", w: *Leksykon Teologii Fundamentalnej*, red. M. Rusecki i in. (Lublin–Kraków: Wydawnictwo M, 2002), 859; Giuseppe LORIZIO, "Teologia della rivelazione ed elementi di cristologia fondamentale", w: *Teologia fondamentale. 2. Fondamenti*, red. Giuseppe Lorzio (Roma: Città Nuova, 2005), 7-8.

³ Helmut HOPING, "Theologischer Kommentar zur Dogmatischen Konstitution über die göttliche

Dla współczesnej teologii pojęcie Objawienia Bożego jest jednym z pojęć kluczowych⁴. Stwierdzenie to nie oznacza jednak, iż wszyscy autorzy przyjmują je bezproblemowo. Wystarczy przywołać najważniejsze z wysuwanych pod jego adresem zarzutów, aby zdać sobie sprawę z tego, jakie znaczenie i jaka problematyka może kryć się w tym – zdawałoby się oczywistym – stwierdzeniu, że pojęcie Objawienia ma znaczenie fundamentalne dla teologii. Zarzuca się więc pojęciu Objawienia, że jest to pojęcie niebiblijne, a raczej mitologiczne lub ideologiczne i wyraża coś arbitralnego w stosunku do chrześcijaństwa; że powszechne użycie spowodowało jego deprecjację i sprowadziło znaczenie treściowe do wartości zerowej, tak iż można mówić o swoistej „inflacji” pojęcia Objawienia; że we współczesnej kulturze używa się tego pojęcia wyłącznie w znaczeniu metaforycznym i jest ono przyjmowane sceptycznie w związku z dominacją dążenia do obiektywizmu i naukowości⁵. To tylko najważniejsze z zarzutów.

Wydaje się jednak, że choć pojęcie Objawienia ma swoje ograniczenia, w refleksji teologicznej zyskało już jasno określoną treść. W pojęciu tym wyraża się bowiem fakt zbawczego ujawniania się Boga i Jego zbawczej woli wobec człowieka oraz zaproszenia człowieka do komunii z Bogiem. Zarzut dotyczący braku treściowej precyzji, a więc że pojęcie Objawienia Bożego często jest utożsamiane z takimi pojęciami, jak „Słowo Boże”, „historia zbawienia”, „Ewangelia” czy „komunikacja/uczestniczenie w Boskim życiu” nie musi być dyskwalifikujący w tym przypadku. Pewna „otwartość” i jak najszerze rozumienie Objawienia Bożego jest konieczne, aby nie zredukować tej rzeczywistości do wymiaru jedynie poznawczego i nie zamknąć się w refleksji nad Bożym ujawnianiem się w historii na wolność i łaskę Bożego działania⁶.

Dodać należy, że w refleksji teologicznej pojęcie Objawienia Bożego może być odczytywane w dwojakim sensie, na co jako pierwszy zwrócił uwagę R.L. Hart, a więc może być rozumiane jako fundament i jako osobna kategoria⁷. Z jednej

Offenbarung”, w: *Herders theologischer Kommentar zum Zweiten Vatikanischen Konzil*. 3, red. P. Hünermann i in. (Freiburg–Basel–Wien: Herder, 2009), 701.

⁴ Karl Rahner stwierdza, iż jest to najbardziej podstawowe pojęcie dla chrześcijaństwa – por. *Schriften zur Theologie*, Band XIV. *Im Sorge um die Kirche* (Zürich–Einsiedeln–Köln: Benzinger Verlag, 1980), 56.

⁵ M. SECKLER, „Il concetto di rivelazione”, 67-68. Najważniejsze trudności wysuwane we współczesnej teologii wobec pojęcia Objawienia omawia: Carlo GRECO, *Rivelazione di Dio e ragioni della fede: un percorso di teologia fondamentale* (Cinisello Balsamo: Edizioni San Paolo, 2012), 43-47.

⁶ Por. także Giuseppe TANZELLA-NITTI, *Teologia della credibilità: la teologia fondamentale e la sua dimensione di apologia* (Roma: Città Nuova, 2015), 262.

⁷ R.L. HART, *Unfinished Man and the Imagination. Toward an Ontology and a Rhetoric of Revelation* (New York, 1968).

strony więc pojęcie Objawienia Bożego wyraża prawdę o tym, co stanowi podstawę dla wszelkich treści teologicznych (jest podstawą całej teologii, czyli każdego z zagadnień podejmowanych w refleksji teologicznej). Z drugiej strony, pojęcie to zawiera w swej treści jeden wyróżniony temat – ten związany z ujawnianiem się Boga w dziejach i historii ludzkości⁸.

2. REFLEKSJA NAD OBJAWIENIEM BOŻYM W LUBELSKIEJ SZKOLE TEOLOGII FUNDAMENTALNEJ

W wydanym w roku 2014 artykule, poświęconym zagadnieniu wiarygodności teologii fundamentalnej w szkole lubelskiej, ks. K. Kaucha ukazał argumenty przemawiające za tym, że o istnieniu lubelskiej szkoły teologii fundamentalnej można mówić począwszy od działalności i twórczości ks. E. Kopcia i że zasadniczo jej kształtowanie jest związane z okresem posoborowym⁹. W niniejszym opracowaniu te ustalenia zostają przyjęte jako punkt wyjścia w poszukiwaniu odpowiedzi na pytanie o charakterystykę refleksji nad Objawieniem Bożym w lubelskim ośrodku teologicznofundamentalnym.

Pojęcie Objawienia Bożego już od przełomu soborowego było przedmiotem refleksji przedstawicieli lubelskiego ośrodka teologicznofundamentalnego. Pierwszym z autorów podejmującym tę tematykę był ks. E. Kopeć, który w tomie wstępnym *Dogmatyki katolickiej* ks. W. Granata opracował rozdział poświęcony pojęciu Objawienia Bożego¹⁰. Wspomniana publikacja jest zarazem świadectwem, że w łonie lubelskiej szkoły teologii fundamentalnej refleksja nad pojęciem Objawienia Bożego nie rozpoczęła się dopiero w odpowiedzi na ogłoszoną przez Sobór Watykański II Konstytucję *Dei Verbum*, lecz dojrzała w ścisłym dialogu z myślą teologów zachodnich¹¹.

Obok ks. E. Kopcia, który refleksji nad pojęciem Objawienia Bożego poświęcił jeszcze inne publikacje, należy wymienić przede wszystkim dwóch przedstawicieli lubelskiego ośrodka teologicznofundamentalnego, którzy dopracowali rozumienie

⁸ Na wymienione powyżej dwa aspekty znaczeniowe, obecne w pojęciu Objawienia, zwraca uwagę M. Seckler, który jednak zacieśnia rozumienie Objawienia Bożego do różnorodnych doświadczeń z obszaru „biblijno-chrześcijańskiego” (por. M. SECKLER, “Il concetto di rivelazione”, 80), co z perspektywy współczesnej teologii Objawienia można kontestować.

⁹ Por. K. KAUCHA, “Wiarygodność i wiara w ujęciu lubelskiej szkoły teologii fundamentalnej”, 51-60.

¹⁰ Edward KOPEĆ, “Pojęcie objawienia Bożego”, w: *Dogmatyka katolicka: tom wstępny*, red. Wincenty Granat (Lublin: Towarzystwo Naukowe KUL, 1965), 95-115.

¹¹ Można tu przywołać nazwiska takich autorów, jak: F. Arnold, J. Baillie, W. Bulst, R. Guardini, R. Latourelle, C. Lercher, J.B. Lotz, H. de Lubac, J. Mouroux, K. Rahner, H. Schlier.

Objawienia Bożego. Jest to najpierw ks. M. Rusecki. Pozostawił on po sobie szereg ważnych publikacji, m.in. w *Leksykonie Teologii Fundamentalnej* oraz w *Encyklopedii Katolickiej*, a zwieńczeniem jego refleksji nad Objawieniem Bożym jest monumentalny *Traktat o Objawieniu* – dzieło liczące 837 stron. Drugim autorem, który w swoich publikacjach podjął się namysłu nad pojęciem Objawienia Bożego, jest o. I.S. Ledwoń OFM, współautor z ks. M. Ruseckim haseł w *Leksykonie Teologii Fundamentalnej* oraz autor innych artykułów, a także ks. J. Mastej¹².

Charakterystyczne dla refleksji nad zagadnieniem Objawienia Bożego w lubelskim ośrodku jest również uwzględnienie tego zagadnienia w kontekście teologicznej refleksji nad religiami. Pierwsze znaczące publikacje w tej dziedzinie wyszły spod pióra ks. R. Łukaszyka¹³, a ten wymiar refleksji nad Bożym Objawieniem, obecnym w innych religiach, podjęli później ks. M. Rusecki oraz o. I.S. Ledwoń¹⁴.

Trzeci aspekt, uwzględniony w namyśle nad pojęciem Objawienia Bożego u autorów lubelskich, jest związany z przybliżaniem myśli innych teologów, którzy zajmowali się tą tematyką. Należy tu wskazać publikacje ks. M. Ruseckiego¹⁵, o. I.S. Ledwoń¹⁶ i ks. P. Borty¹⁷.

Dodać należy, że choć nie wszyscy autorzy, zaliczani do twórców czy kontynuatorów myśli teologiczno-fundamentalnej ośrodka lubelskiego, podjęli się refleksji

¹² Jacenty MASTEJ, „Osobowy charakter objawionego przedmiotu wiary chrześcijańskiej”, *Resovia Sacra* 7(2000), 45-71.

¹³ To przede wszystkim artykuły: R. ŁUKASZYK, „Religie niechrześcijańskie w ocenie teologii współczesnej”, *Ateneum Kapłańskie* 73(1969), 247-259; R. ŁUKASZYK, „Objawienie kosmiczne jako pierwszy etap objawienia się Boga”, *Roczniki Teologiczno-Kanoniczne* 24(1977): 141-153.

¹⁴ Marian RUSECKI, *Istota i geneza religii* (Warszawa: Verbinum, 1989); TENŻE, „Elementy zbawcze w religiach pozachrześcijańskich”, w: *Odkupienie a dialog międzyreligijny. Materiały z sympozjum w Obrze, 2-21 kwietnia 1998 r.*, red. W. Kluj (Poznań: Uniwersytet im. Adama Mickiewicza, 1999), 21-61; TENŻE, „Pojęcie Objawienia Bożego w religiach”, *Roczniki Teologiczne* 46(1999), 13-27; TENŻE, „Objawieniowa geneza religii”, w: *Plenitudo legis dilectio. Księga pamiątkowa dedykowana prof. dr. hab. Bronisławowi W. Zubertowi OFM z okazji 65. Rocznicy urodzin* (Lublin: Wydawnictwo KUL, 2000), 789-799; TENŻE, *Traktat o religii* (Warszawa: Verbinum, 2007); Ireneusz S. LEDWOŃ, „*I nie ma w żadnym innym zbawienia*”. *Wyjątkowy charakter chrześcijaństwa w teologii posoborowej* (Lublin: Wydawnictwo KUL, 2012); TENŻE, „Objawienie jako kryterium prawdziwości religii w świetle teologii religii”, *Zbornik sociologických a religionistických štúdií* 2(2012), 59-80.

¹⁵ Marian RUSECKI, „Jeana Mouroux elementy personalistycznej koncepcji Objawienia”, *Roczniki Teologiczne* 47(2000), 9: 13-29.

¹⁶ Ireneusz S. LEDWOŃ, *Objawienie chrześcijańskie i jego wiarygodność według René Latourelle’a* (Lublin: Polihymnia, 1996); TENŻE, „Koncepcja objawienia według René Latourelle’a”, w: *Objawienie Boże w interpretacji współczesnych teologów*, red. Bogusław Kochaniewicz (Poznań: Uniwersytet im. Adama Mickiewicza, 2010), 31-42.

¹⁷ Paweł BORTO, *Objawienie a Tradycja w teologii Yves’a Congara i Henri de Lubaca* (Kielce: Jedność, 2007); TENŻE, „Yves’a Congara rozumienie Objawienia”, w: *Objawienie Boże w interpretacji współczesnych teologów*, 131-148.

nad samym pojęciem Bożego Objawienia, ich publikacje świadczą o tym, że u podłoża innych podejmowanych tematów, wchodzących w zakres teologii fundamentalnej, znajduje się ten sam sposób rozumienia Bożego Objawienia i że przyjmują oni podobne założenia w jego rozumieniu.

3. ROZUMIENIE BOŻEGO OBJAWIENIA W LUBELSKIEJ SZKOLE TEOLOGII FUNDAMENTALNEJ

Chyba najwłaściwszym i najbardziej ogólnym określeniem oddającym rozumienie Bożego Objawienia w lubelskiej szkole teologii fundamentalnej jest to, które mówi o koncepcji personalistycznej¹⁸. Określenie to nawiązuje do systematyzacji różnych sposobów rozumienia Objawienia Bożego we współczesnej teologii dokonanej przez ks. M. Ruseckiego. Według jego analiz, w refleksji różnych autorów nowożytnych można dostrzec szereg różnorodnych koncepcji pojęcia Bożego Objawienia: intelektualistyczną, historiozbawczą, personalistyczną, transcendentально-antropologiczną, immanentną, znakową i symbolową¹⁹.

To właśnie koncepcja personalistyczna, nawiązująca do personalizmu rozwijanego w lubelskim środowisku naukowym oraz do myśli filozoficznej Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego, wydaje się najlepiej określać sposób refleksji nad Bożym Objawieniem u przedstawicieli lubelskiej szkoły teologii fundamentalnej. Takie spojrzenie na rzeczywistość Bożego Objawienia zapoczątkował ks. E. Kopec, a rozwinął ks. M. Rusecki²⁰.

Wprawdzie wśród publikacji podsumowujących naukowy namysł nad pojęciem Objawienia Bożego u ks. M. Ruseckiego można znaleźć takie, w których mowa jest o koncepcji symbolowej²¹, to nie należy chyba widzieć tu sprzeczności. Sam ks. M. Rusecki nie rozumiał tego w sposób wykluczający. Wskazywał, że jego odczytywanie Bożego Objawienia z perspektywy historiozbawczej i symbolowej

¹⁸ Na temat teologii personalistycznej zob.: Krzysztof KAUCHA, "Teologia personalistyczna", w: *Koncepcje teologii katolickiej*, red. Marek Chojnacki i in. (Kraków: Salwator, 2013), 87-110.

¹⁹ Marian RUSECKI, I.S. LEDWOŃ, "Objawienie Boże", w: *Leksykon Teologii Fundamentalnej*, red. Marian Rusecki i in. (Lublin-Kraków: Wydawnictwo M, 2002), 863 (odtąd na oznaczenie *Leksykonu Teologii Fundamentalnej* używać się będzie skrótu LTF).

²⁰ Por. Marian RUSECKI, "Elementy personalistycznej teologii fundamentalnej w ujęciu Edwarda Kopcia", *Roczniki Teologiczne* 32(1985), 9: 23-37; Krzysztof GUZOWSKI, "Personalizm Objawienia i wiary w ujęciu ks. prof. Mariana Ruseckiego", w: *Scio cui credidi. Księga pamiątkowa ku czci Księdza Profesora Mariana Ruseckiego w 65. rocznicę urodzin*, red. Ireneusz S. Ledwoń i in. (Lublin: Wydawnictwo KUL, 2007), 76.

²¹ Jacenty MASTEJ, "Znakowa koncepcja Objawienia ks. profesora Mariana Ruseckiego", w: *Objawienie Boże w interpretacji współczesnych teologów*, 77-86.

dobrze współgra z koncepcją personalistyczną i w ten sposób również był oceniany przez innych²².

Wydaje się, iż można w tym względzie dokonać pewnego doprecyzowania. Stwierdzenie, że Boże Objawienie rozumiane jest personalistycznie oznacza, iż zarówno podmiot Objawienia (Bóg), jak i jego przedmiot (pełnia Objawienia to Jezus Chrystus) oraz adresat (człowiek) mają charakter osobowy. Objawienie dokonuje się więc w wymiarze osobowego spotkania Boga z człowiekiem. Celem zaś Bożego Objawienia jest udział człowieka w tajemnicy wspólnoty Bożych Osób. Tak więc słusznie wskazuje się na to, iż wymiar personalistyczny jest nierozzerwalnie wpisany w proces Bożego Objawienia, naznacza całą jego ziemską historię i cechuje również jego wypełnienie się.

Natomiast akcent położony na wymiar symbolowy lub historiozbawczy w procesie Bożego Objawienia zwraca uwagę przede wszystkim na sposób jego realizacji w kontekście ziemskim. Tak więc ujęcie personalistyczne jest szersze i uwzględnia również wymiar Bożego Objawienia w eschatonie. Dla refleksji systematyzującej różne sposoby namysłu nad Bożym Objawieniem i mającej na celu wychwycenie idei przewodnich charakteryzujących wydarzenie Bożego Objawienia, rozróżnienie pomiędzy koncepcją personalistyczną a historiozbawczą czy symbolową jest słuszne. Można jednak stwierdzić, że myśl fundamentalnoteologiczną szkoły lubelskiej cechuje koncepcja personalistyczna, a w jej obrębie uwzględnia się aspekt historiozbawczy i symbolowy. Personalistyczne rozumienie Objawienia nie wyklucza bowiem, a raczej zakłada, że w kontekście ziemskim nawiązanie relacji między Bogiem a człowiekiem ma charakter symbolowy i historyczny. Ale ostatecznie Boże Objawienie będzie spotkaniem, w którym poznamy Boga już nie jak w zwierciadle, lecz twarzą w twarz (por. 1Kor 13,12), już nie za pośrednictwem symboli i w historycznej ograniczoności, ale w pełni komunii osobowej.

4. REFLEKSJA NAD POJĘCIEM OBJAWIENIA BOŻEGO W NAWIĄZANIU DO TEOLOGII RELIGII

Podjęmowane w teologii fundamentalnej zagadnienie Objawienia Bożego za pośrednictwem rzeczywistości stworzonej jest jednym z tematów, który był uwzględniany od początku w refleksji przedstawicieli lubelskiej szkoły teologii fundamentalnej. Klasycznie ujmował go ks. E. Kopec, który pisał jeszcze o tzw. Objawieniu naturalnym²³.

²² Tadeusz DOLA, "Personalistyczna koncepcja teologii fundamentalnej ks. Mariana Ruseckiego", w: *Scio cui credidi*, 63; K. GUZOWSKI, "Personalizm Objawienia i wiary w ujęciu ks. prof. Mariana Ruseckiego", w: *Scio cui credidi*, 75-81.

²³ Edward KOPEC, *Teologia fundamentalna* (Lublin: KUL, 1976), 46.

Późniejsi przedstawiciele tej szkoły krytycznie odnieśli się do takiego ujęcia dotychczas cechującego refleksję fundamentalnoteologiczną. Podkreślili, że powyższe wyrażenie cechuje wewnętrzną sprzeczność, ponieważ w procesie Bożego Objawienia konieczny jest udział Bożej łaski. Choć Bóg objawia się więc poprzez to, co jest stworzone i w stworzeniu, również temu Objawieniu towarzyszy jakiś wymiar nadprzyrodzony²⁴.

W refleksji nad zagadnieniem Objawienia w stworzeniach i poprzez stworzenia charakterystyczne dla lubelskiej szkoły teologii fundamentalnej jest uwzględnianie tej tematyki w namyśle nad teologią religii. Zapoczątkował je ks. R. Łukaszyk²⁵, a rozwinęli zwłaszcza ks. M. Rusecki i o. I.S. Ledwoń. Podkreślali oni w swoich publikacjach, iż sprowadzanie genezy religii pozachrześcijańskich do płaszczyzny natury jest niesłuszne. Autentyczne religie powstały dzięki Bożemu Objawieniu. Jest to oczywiste w odniesieniu do chrześcijaństwa, ale również genezy religii pozachrześcijańskich należy szukać w Bożym Objawieniu dokonanym przez stworzenia i w stworzeniach²⁶.

Nie sposób pokrótce przytoczyć tutaj całą argumentację stojącą za tym stwierdzeniem. Ono jest owocem namysłu nad danymi biblijnymi, wynikami badań antropologii filozoficznej, filozofii oraz teologii religii, a także wiąże się z próbą uzgodnienia aksjomatu o powszechnej zbawczej woli Boga z pojęciem Objawienia²⁷. Wynika stąd jednak istotny wniosek. Zdaniem przedstawicieli lubelskiej szkoły teologii fundamentalnej pojęcia Objawienia Bożego nie należy „zacieśniać” do ekonomii biblijnej, ale mieści ono w sobie szersze znaczenie i mówi o tym, że Bóg w stworzeniach i poprzez stworzenia objawił się łaskawie wszystkim ludziom²⁸.

²⁴ Romuald ŁUKASZYK, „Objawienie kosmiczne jako pierwszy etap objawienia się Boga”, *Roczniki Teologiczno-Kanoniczne* 24(1977), 255; Marian RUSECKI, *Traktat o Objawieniu* (Kraków: Wydawnictwo Księży Sercanów, 2007), 158.

²⁵ R. ŁUKASZYK, „Objawienie kosmiczne”.

²⁶ Por. Marian RUSECKI, *Istota i geneza religii*, (Lublin–Sandomierz: Wydawnictwo Diecezjalne, 1997), 204-221; TENŻE, „Geneza religii”, w: LTF, 431-440; TENŻE, „Objawienie Boże. II. Objawienie przez stworzenia i w stworzeniach”, w: LTF, 863-865; I.S. LEDWOŃ, „... i nie ma w żadnym innym zbawienia”. *Wyjątkowy charakter chrześcijaństwa w teologii posoborowej* (Lublin: KUL, 2006), 461-497.

²⁷ Autorzy powołują się tu na cały szereg tekstów biblijnych mówiących o objawianiu się Boga w świecie (por. Hi 36-39; Ps 19; 136; Mdr 13,1-9; Dz 17,24-29; Rz 1,20-25), ale również na to, iż człowiek sam nosi w sobie obraz Boży (por. Rdz 1,26n.; 2,7) oraz doświadcza głosu sumienia (por. Rz 2,14n.). Ponadto, powołując się na prace H. de Lubaca, krytykują zakładane w teorii „Objawienia naturalnego” pojęcie czystej natury jako niebiblijne oraz wskazują na tematy teologiczne pozwalające widzieć świat jako miejsce działania Bożej łaski (chrystyczny wymiar stworzenia, obowiązywalność przymierza z Noem itd.), a także przytaczają na poparcie tej tezy dane z analiz fenomenologiczno religijnych.

²⁸ Ireneusz S. LEDWOŃ, „Problematyka teologiczno religijna w myśli ks. Mariana Ruseckiego”, w: *Scio cui credidi*, 164-165.

W ten sposób w łonie lubelskiej szkoły teologii fundamentalnej kategoria Objawienia Bożego została wskazana jako właściwy sposób rozwiązania pewnej sprzeczności istniejącej w łonie teologii religii, gdzie z jednej strony twierdzono, iż „ziarna i załączki Słowa” – odbłask odwiecznej Bożej Prawdy (por. DRN 2) – są obecne w różnych religiach, a z drugiej Boże Objawienie ograniczono jedynie do ekonomii Starego i Nowego Testamentu.

Dodajmy, iż przyjęte założenie, że Boże Objawienie przez stworzenia i w stworzeniach jest fundamentem religii pozachrześcijańskich, nie jest tutaj wyrazem pluralizmu religijnego i nie zaprzecza wyjątkowemu charakterowi chrześcijaństwa, ale chroniąc tej wyjątkowości ukazuje zarazem pewną wspólną płaszczyznę istniejącą między chrześcijaństwem a innymi religiami.

5. REFLEKSJA NAD POJĘCIEM OBJAWIENIA BOŻEGO W WYMIARZE WIARYGODNOŚCI

Rozumienie Bożego Objawienia w kategoriach personalistycznych oznacza dla przedstawicieli lubelskiej szkoły teologii fundamentalnej, że to osoba stanowi wartość nadrzędną w stosunku do innych bytów stworzonych oraz że to kategoria osoby jest punktem odniesienia w poznaniu Boga. W personalizmie poznanie międzyosobowe jawi się zatem jako poznanie wyższego rzędu, niż poznanie rzeczowe²⁹.

Powyższe stwierdzenia stoją u fundamentów przekonania, iż Objawienie Boże jest rzeczywistością, której nie można dowieść na sposób, w jaki dowodzi się prawdy o charakterze nieosobowym. Właśnie dlatego w obrębie lubelskiej szkoły teologii fundamentalnej mówi się o uzasadnianiu, a nie dowodzeniu. Wiarygodność Bożego Objawienia, która stanowi o istocie teologii fundamentalnej, jawi się nie na skutek osiągnięcia oczywistości, ale na skutek racji i motywów skłaniających do wiary, a więc dzięki pewności moralnej. Akt wiary jest tu rozumiany jako akt mający racjonalne podstawy, ale zarazem akt domagający się wolnej decyzji, a więc akt, który wiąże się z „brakiem przymusu” również w wymiarze intelektualnym³⁰.

Monumentalny *Traktat o wiarygodności chrześcijaństwa* ks. M. Ruseckiego jest najlepszym streszczeniem tego, w jaki sposób argumentuje się za wiarą w Chrystusa i wiarą w Kościół w obrębie lubelskiej szkoły teologii fundamentalnej. Zawiera on 15 argumentów – zarówno klasycznych i od dawna obecnych w refleksji funda-

²⁹ K. GUZOWSKI, „Personalizm Objawienia i wiary”, 76.

³⁰ Marian RUSECKI, „Argumentacja w teologii fundamentalnej”, w: LTF, 109-110; TENŻE, *Traktat o wiarygodności chrześcijaństwa. Dlaczego wierzyć Chrystusowi?* (Lublin: TN KUL, 2010), 12-13.

mentalnoteologicznej – jak choćby argument rezurekcyjny, skrypturystyczny, z działalności cudotwórczej Jezusa – jak i opracowane oryginalne argumenty uwzględniające podstawowe kategorie metafizyczne (argument werytatywny, bonatywny i kaloniczny), wartości chrześcijańskie (argument martyrologiczny, prakseologiczny) czy te związane z samorealizacją człowieka (argument agapetologiczny, sperancyjny, kulturotwórczy, personalistyczny, aksjologiczny) i porównaniem chrześcijaństwa z innymi religiami (argument komparatystyczny)³¹.

Wielość przywołanych argumentów jest także wyrazem przekonania przedstawicieli lubelskiej szkoły teologii fundamentalnej, że argumentacja za wiarygodnością Bożego Objawienia jest czymś, co musi być nieustannie na nowo podejmowane ze względu na zmieniający się kontekst wiary i ze względu na odbiorcę³². Personalistyczne rozumienie wiarygodności Objawienia nakazuje bowiem zwrócić uwagę nie tylko na źródło i przedmiot Objawienia, ale również na jego adresata, a także pamiętać, że Boże Objawienie otwiera przystęp nie do jakiejś treści, ale do żywego kontaktu z Bogiem osobowym.

*

Giuseppe Ruggieri krytycznie odniósł się do tego, aby w teologii uznawać jakieś pojęcia za pojęcia mające charakter fundamentalny. Swoją krytykę uzasadniał tym, iż w teologii można wprawdzie dawać uprzywilejowane miejsce pewnym pojęciom ze względu na określony kontekst historyczny, ale zarazem nie powinno się prawdy chrześcijańskiej zasadzać na pojęciach, ponieważ chrześcijańskie doświadczenie i refleksja nad nim jest owocem żywego odniesienia, jest rozumowaniem za pomocą pojęć „w przestrzeni adoracji i posłuszeństwa Prawdzie uchwyconej w wydarzeniu Chrystusa”³³.

Wydaje się, że personalistyczne rozumienie Bożego Objawienia pozwala uniknąć tego niebezpieczeństwa. Dobrze wyraził to ks. M. Rusecki w swoim *Traktacie o Objawieniu*, gdzie podkreślił, iż dla teologii fundamentalnej Objawienie Boże, które swą pełnię osiągnęło w Jezusie Chrystusie, jest nie tylko faktem z przeszłości, ale rzeczywistością ciągle żywą i aktualną, nadal przekazywaną i dostępną w Kościele³⁴.

³¹ Dodać należy, że jeden z argumentów, zawartych w *Traktacie o wiarygodności chrześcijaństwa*, jest autorstwa ks. K. Kauchy oraz że część pozostałych argumentów była opracowana także przez K. Kauchę, I.S. Ledwonina dla *Leksykonu Teologii Fundamentalnej*.

³² M. RUSECKI, „Argumentacja w teologii fundamentalnej”, 109.

³³ Giuseppe RUGGIERI, „La problematica della rivelazione come “concetto fondamentale” del cristianesimo”, w: *La teologia della Rivelazione: Atti del III corso di aggiornamento per docenti di teologia dogmatica (Roma, 4-5 gennaio 1993)*, red. D. Valentini (Padova: Messagero, 1996), 104.

³⁴ M. RUSECKI, *Traktat o Objawieniu*, 10.

Dla lubelskiej szkoły teologii fundamentalnej ważne jest również to, aby ten namysł cechowała spójność metodologiczna dyscypliny, a więc jej uprawianie w ścisłym powiązaniu z wykazywaniem wiarygodności chrześcijańskiego Objawienia dokonanego w Jezusie Chrystusie i przekazywanego w Kościele, a także troska o to, aby w sposób jak najbardziej wyartykułowany i krytyczny zostały przedstawione poszczególne argumenty wiarygodności tego Objawienia.

Dodajmy, że ściśle powiązanie refleksji nad religiami z problematyką związaną z Bożym Objawieniem i próba odpowiedzi na to, w jaki sposób pogodzić wyjątkowość Bożego Objawienia z Chrystusem z objawieniowym rozumieniem religii pozachrześcijańskich ukazuje lubelską szkołę teologii fundamentalnej jako środowisko, które wypracowało oryginalną myśl teologiczno-religijną i w którym uprawianie teologii religii jest konsekwentnym odnoszeniem się do istotnego dla wszelkiej teologii pytania o Objawienie.

Ostatnia uwaga, którą należy tu dodać, wiąże się z tym, w jaki sposób kształtuje się namysł nad Bożym Objawieniem w obrębie lubelskiej szkoły teologii fundamentalnej. Choć powyżej przybliżona problematyka zdaje się sugerować, iż jest to namysł teoretyczny dążący do opracowania spójnego systemu w obrębie ściśle zdefiniowanej dyscypliny i prowadzony na zasadzie dedukcji (zasługą ks. M. Ruseckiego jest obszerne opracowanie metodologicznych podstaw teologii fundamentalnej)³⁵, to jednak droga prowadząca do zrozumienia Bożego Objawienia była tu inna. Jest to namysł nad Bożym Objawieniem, który cechuje rozumowanie indukcyjne, a więc z faktu Bożego Objawienia i konkretnych jego momentów, poświadczonych przez historię narodu wybranego i chrześcijańską, wydobywa się właściwe konsekwencje i stara się rzucić światło stąd wynikające na wszystkie obszary refleksji fundamentalnoteologicznej³⁶. *Traktat o Objawieniu* ks. M. Ruseckiego jest tego najlepszym przykładem.

BIBLIOGRAFIA

- BORTO, Paweł. *Objawienie a Tradycja w teologii Yves'a Congara i Henri de Lubaca*. Kielce: Jedność, 2007.
- BORTO, Paweł. "Yves'a Congara rozumienie Objawienia". W: *Objawienie Boże w interpretacji współczesnych teologów*. Red. Bogusław Kochaniewicz, 131-148. Poznań: Uniwersytet im. Adama Mickiewicza, 2010.

³⁵ Por. zwłaszcza Marian RUSECKI, *Wiarygodność chrześcijaństwa: z teorii teologii fundamentalnej*, Lublin 1994.

³⁶ Zdaniem C. Greco taka cecha refleksji nad Bożym Objawieniem czyni tę refleksję wolną od zarzutu tworzenia sztucznych kategorii – por. C. GRECO, *Rivelazione di Dio e ragioni della fede*, 46.

- DOLA, Tadeusz. "Personalistyczna koncepcja teologii fundamentalnej ks. Mariana Ruseckiego." W: *Scio cui credidi. Księga pamiątkowa ku czci Księdza Profesora Mariana Ruseckiego w 65. rocznicę urodzin*. Red. Ireneusz S. Ledwoń, Krzysztof Kaucha, Zbigniew Krzyszowski, Jacenty Mastej, Andrzej Pietrzak, 59-67. Lublin: Wydawnictwo KUL, 2007.
- GRECO, Carlo. *Rivelazione di Dio e ragioni della fede: un percorso di teologia fondamentale*. Cinisello Balsamo: San Paolo, 2012.
- GUZOWSKI, Krzysztof. "Personalizm Objawienia i wiary w ujęciu ks. prof. Mariana Ruseckiego." W: *Scio cui credidi. Księga pamiątkowa ku czci Księdza Profesora Mariana Ruseckiego w 65. rocznicę urodzin*. Red. Ireneusz S. Ledwoń, Krzysztof Kaucha, Zbigniew Krzyszowski, Jacenty Mastej, Andrzej Pietrzak, 75-81. Lublin: Wydawnictwo KUL, 2007.
- HART, Ray L. *Unfinished Man and the Imagination. Toward an Ontology and a Rhetoric of Revelation*. New York, 1968.
- HOPING, Helmut. "Theologischer Kommentar zur Dogmatischen Konstitution über die göttliche Offenbarung." W: *Herders theologischer Kommentar zum Zweiten Vatikanischen Konzil*. Red. Peter Hünermann, Bernd J. Hilberath, 695-831. Freiburg–Basel–Wien: Herder, 2009.
- KAUCHA, Krzysztof. "Teologia personalistyczna." W: *Koncepcje teologii katolickiej*. Red. Marek Chojnacki, Józef Morawa, Andrzej A. Napiórkowski, 87-110. Kraków: Salwator, 2013.
- KAUCHA, Krzysztof. "Wiarygodność i wiara w ujęciu lubelskiej szkoły teologii fundamentalnej." W: *Wiara a wiarygodność*. Red. Damian Wąsek, 49-85. Kraków: Wydawnictwo Naukowe UPJPII, 2014.
- KOPEĆ, Edward. "Pojęcie objawienia Bożego." W: *Dogmatyka katolicka: tom wstępny*. Red. Wincenty Granat, 95-115. Lublin: Towarzystwo Naukowe KUL, 1965.
- KOPEĆ, Edward. *Teologia fundamentalna*. Lublin: KUL, 1976.
- LEDWOŃ, Ireneusz S. „... i nie ma w żadnym innym zbawienia”. *Wyjątkowy charakter chrześcijaństwa w teologii posoborowej*. Lublin: KUL, 2006.
- LEDWOŃ, Ireneusz S. "Koncepcja objawienia według René Latourelle'a." W: *Objawienie Boże w interpretacji współczesnych teologów*. Red. Bogusław Kochaniewicz, 31-42. Poznań: Uniwersytet im. Adama Mickiewicza, 2010.
- LEDWOŃ, Ireneusz S. *Objawienie chrześcijańskie i jego wiarygodność według René Latourelle'a*. Lublin: Polihymnia, 1996.
- LEDWOŃ, Ireneusz S. "Objawienie jako kryterium prawdziwości religii w świetle teologii religii". *Zbornik sociologicznych a religionistycznych štúdií* 2(2012), 59-80.
- LEDWOŃ, Ireneusz S. "Problematyka teologicznoreligijna w myśli ks. Mariana Ruseckiego." W: *Scio cui credidi. Księga pamiątkowa ku czci Księdza Profesora Mariana Ruseckiego w 65. rocznicę urodzin*. Red. Ireneusz S. Ledwoń, Krzysztof Kaucha, Zbigniew Krzyszowski, Jacenty Mastej, Andrzej Pietrzak, 157-170. Lublin: Wydawnictwo KUL, 2007.
- LORIZIO, Giuseppe. "Teologia della rivelazione ed elementi di cristologia fondamentale." W: *Teologia fondamentale. 2. Fondamenti*. Red. Giuseppe Lorzio, 7-234. Roma: Città Nuova, 2005.
- ŁUKASZYK, Romuald. "Religie niechrześcijańskie w ocenie teologii współczesnej". *Ateneum Kapłańskie* 73(1969), 247-259.
- ŁUKASZYK, Romuald. "Objawienie kosmiczne jako pierwszy etap objawienia się Boga". *Roczniki Teologiczno-Kanoniczne* 24(1977), 141-153.
- MASTEJ, Jacenty. "Osobowy charakter objawionego przedmiotu wiary chrześcijańskiej". *Resovia Sacra* 7(2000), 45-71.
- MASTEJ, Jacenty. "Znakowa koncepcja Objawienia ks. profesora Mariana Ruseckiego". W: *Objawienie Boże w interpretacji współczesnych teologów*. Red. Bogusław Kochaniewicz, 77-86. Poznań: Uniwersytet im. Adama Mickiewicza, 2010.
- RAHNER, Karl. *Schriften zur Theologie*, Band XIV. *Im Sorge um die Kirche*. Zürich–Einsiedeln–Köln: Benzinger, 1980.
- RUGGIERI, Giuseppe. "La problematica della rivelazione come «concetto fondamentale» del cristianesi-

- mo”. W: *La teologia della Rivelazione*. Red. Donato Valentini, 81-105. Padova: Messaggero, 1996.
- RUSECKI, Marian. “Argumentacja w teologii fundamentalnej”. W: *Leksykon Teologii Fundamentalnej*. Red. Marian Rusecki, Krzysztof Kaucha, Ireneusz S. Ledwoń, Jacenty Mastej, 109-110. Lublin–Kraków: Wydawnictwo M, 2002.
- RUSECKI, Marian. “Elementy personalistycznej teologii fundamentalnej w ujęciu Edwarda Kopcia”. *Roczniki Teologiczne* 32(1985), 9: 23-37.
- RUSECKI, Marian. “Elementy zbawcze w religiach pozachrześcijańskich”. W: *Odkupienie a dialog międzyreligijny. Materiały z sympozjum w Obrze, 2-21 kwietnia 1998 r.* Red. Wojciech Kluj, 21-61. Poznań: Uniwersytet im. Adama Mickiewicza, 1999.
- RUSECKI, Marian. “Geneza religii”. W: *Leksykon Teologii Fundamentalnej*. Red. Marian Rusecki, Krzysztof Kaucha, Ireneusz S. Ledwoń, Jacenty Mastej, 431-440. Lublin–Kraków: Wydawnictwo M, 2002.
- RUSECKI, Marian. *Istota i geneza religii*. Lublin–Sandomierz: Wydawnictwo Diecezjalne, 1997.
- RUSECKI, Marian. “Jeana Mouroux elementy personalistycznej koncepcji Objawienia”. *Roczniki Teologiczne* 47(2000), 9: 13-29.
- RUSECKI, Marian. “Objawieniowa geneza religii”. W: *Plenitudo legis dilectio. Księga pamiątkowa dedykowana prof. dr. hab. Bronisławowi W. Zubertowi OFM z okazji 65. rocznicy urodzin*. Red. Antoni Dębiński, Elżbieta Szczot, 789-799. Lublin: Wydawnictwo KUL, 2000.
- RUSECKI, Marian. “Pojęcie Objawienia Bożego w religiach”. *Roczniki Teologiczne* 46(1999), 9: 13-27.
- RUSECKI, Marian. *Traktat o Objawieniu*. Kraków: Wydawnictwo Księży Sercanów, 2007.
- RUSECKI, Marian. *Traktat o religii*. Warszawa: Verbinum, 2007.
- RUSECKI, Marian. *Traktat o wiarygodności chrześcijaństwa. Dlaczego wierzyć Chrystusowi?* Lublin: Towarzystwo Naukowe KUL, 2010.
- RUSECKI, Marian, Ireneusz S. LEDWOŃ, “Objawienie Boże”. W: *Leksykon Teologii Fundamentalnej*. Red. Marian Rusecki, Krzysztof Kaucha, Ireneusz S. Ledwoń, Jacenty Mastej, 859-871. Lublin–Kraków: Wydawnictwo M, 2002.
- SECKLER, Max. “Il concetto di rivelazione”. W: *Corso di teologia fondamentale. 2. Trattato sulla rivelazione*. Red. Walter Kern, Hermann J. Pottmeyer, Max Seckler, 66-94. Brescia: Queriniana 1990.
- TANZELLA-NITTI, Giuseppe. *Teologia della credibilità. La teologia fondamentale e la sua dimensione di apologia*. Roma: Città Nuova, 2015.

ROZUMIENIE OBJAWIENIA BOŻEGO W LUBELSKIEJ SZKOLE TEOLOGII FUNDAMENTALNEJ

Streszczenie

W 100-letnią tradycję istnienia Wydziału Teologii na Katolickim Uniwersytecie Lubelskim Jana Pawła II wpisuje się dziedzina określana jako teologia fundamentalna. Znalazła się w programie studiów teologicznych od samego początku, tak iż z perspektywy ostatnich lat można powiedzieć o powstaniu lubelskiej szkoły teologii fundamentalnej. Autor niniejszego artykułu postanowił przedstawić, w jaki sposób w obrębie tej szkoły rozumie się Boże Objawienie, czyli jedno z istotnych zagadnień, które jest zarówno podstawą wszelkiej teologii, jak również przedmiotem namysłu w obrębie teologii fundamentalnej. W tym celu autor przedstawił najpierw znaczenie refleksji nad pojęciem Objawienia Bożego, a następnie wskazał autorów, których działalność naukowa związana była z istnieniem lubelskiej szkoły teologii fundamentalnej i którzy zajmowali się refleksją nad Bożym Objawieniem. W kolejnych punktach artykułu przedstawione zostało rozumienie Bożego Objawienia w kategoriach personalistycznych, właściwych dla wspomnianego środowiska teologicznego, znaczenie Bożego Objawienia w teologicznej interpretacji religii oraz pojmowanie wiarygodności Objawienia.

Słowa kluczowe: teologia fundamentalna; lubelska szkoła teologii fundamentalnej; Objawienie.